

na neki način koji je što je moguće više nedvosmislen. Mora postojati nešto što se zove, kako da kažem, kritična masa znanja o tome šta je minimum uslova koje ustav treba da zadovolji da bi se smatrao dobrim ustavom. Pravnici, koji su iskompleksirani zbog toga što im se stalno govori da su veliki formalisti i dogmatici, ne vide od teksta pravi život. Pravnici vole da kažu, da bi se od toga odbranili, da nije važno šta piše u ustavu, važno je kako se ustav sprovodi. To nije tačno, to je opet jedna večita mistifikacija koju su siroti pravници napravili da bi se odbranili od politikologa i sličnih. Važno je da ustav bude dobar.

Ne može se tačno odgovoriti na pitanje da li je ustav važniji građanima ili vlastima. Postoje određene odredbe koje će građane manje zanimati. To su, na primer, tehnički detalji o tome kako se vlast organizuje. Kada čitam taj deo, stalno se vraćam na nemački Ustav koji je tipičan primer. To je strašno dosadno, znate. Imate praktično mogućnost da se obrazovanje podeli na tri nivoa između tzv. savezne vlasti, vlasti federalnih jedinica i nekih nižih oblika, pri čemu svaki od tih oblika vlasti ima neke svoje autonomne nadležnosti, koje se regulišu između sebe na vrlo komplikovane načine. To pročitati u ustavu je strašno dosadno. To se mora objasniti nekim teškim pravnim jezikom, ali bitno je da taj jezik bude što manje dvosmislen za sudije. Kada je reč o pravima, bitno je da budu tako napisana da ih vi kao građanin možete razumeti.

I drugo, bitno je da u tim formulacijama osnovnih prava ne piše ono što piše u aktuelnom srpskom Ustavu. Radi se, naime, o onoj jezivoj odredbi „da će se detalji sprovođenja prava regulisati zakonom“. To je jedna odredba koja predstavlja direktan napad na naša ljudska prava. I zato sam vam na početku govorio o znanju. Bitno je da građani imaju svest o tome da takve rečenice, koje formulišu pravo koje se dalje uređuje zakonom, direktno udaraju na njihova prava. Protiv toga se treba dići. Kako god znate.

Evo, sad se priča o tom Vidovdanu, o velikim sprskim datumima na koje će biti donet ustav, onda treba otvorenih očiju pratiti šta se tamo događa. Šta će oni tamo zapisivati.

Ja sam u jednom tekstu pokušao da objasnim taj fenomen. Naime, mi smo jedina postkomunistička zemlja koja nije odmah nakon promene režima pristupila nekakvoj promeni ustava. Promene ustava mogu biti delimične, mogu biti potpune, one se rade odmah nakon promene režima i mi smo jedan fenomen. Zato što mi još uvek živimo pod onim Ustavom iz devedesete godine, koji je i pravnički i politički, blago rečeno, veoma neobičan. Teško je odgovoriti u nekom sociološkom smislu. Mi možemo govoriti o elitama koje nisu shvatile, koje nisu bile spremne da se dogovore oko toga.

Ima nešto što se u ustavnoj teoriji zove momentom ustavne mogućnosti. Naime, kada se sruši stari režim, smatra se, i to se sociološki može potvrditi iz istorije modernih revolucija, da su prevratničke političke snage koje oličavaju novo toliko ujedinjene da one razlike između njih – da li su više levo ili više desno – još uvek nisu važne. Znači, mi smo ujedinjeni tom idejom rušenja starog režima, svi hoćemo demokratiju i to je pravi momenat da se piše ustav. Jer razlike, one koje idu iz svakodnevnog političkog života, još nisu toliko važne. Zato se smatra da je strašno važno doneti ustav odmah nakon promene režima. Jer kako taj život kreće, kada nakon te promene uđete u tzv. tranziciju, onda, kao što mi u Srbiji lepo vidimo, te razlike postaju sve veće i veće.

I onda dolazimo do vašeg drugog pitanja, kako doneti ustav u momentu kada je ta ustavna prilika propuštena. Ona je nepovratno propuštena. I sada imate jednu političku scenu, kao što vi lepo znate, potpuno rascepljenu na nepomirljive kampove, grupacije. Postoje dve varijante kako će se ti ljudi složiti oko nekakvog minimuma: da se traži konsenzus koji je po meni strašno važan, jer ćemo svi sutra živeti pod tim ustavom. Vi možete uzeti onu bugarsku varijantu, da većina nametne svoj projekat ustava, u skladu sa određenim proceduralnim